

Anarhistička biblioteka

Anti-Copyright

Razgovor i prepiska sa Lenjinom

Petar Kropotkin

Petar Kropotkin

Razgovor i prepiska sa Lenjinom

1919–1920.

Časopis „Zvezda“ br. 4, Moskva, 1930.

Preveo Zoran Đinđić. Preuzeto iz Petar Kropotkin, *Anarhizam i moral*, Prosveta, Beograd, 1984, str. 223–234.

anarhisticka-biblioteka.net

1919–1920.

Sadržaj

Napomena	5
Razgovor sa Lenjinom	6
Dva pisma Lenjinu	13
Prvo pismo	13
Drugo pismo	15

nom teroru? Da su nova komunistička nastojanja otežana upravo zbog toga što su revolucionari u prošlosti činili slične stvari?

Verujem da je najboljima među vama budućnost komunizma ipak vrednija nego vlastiti život. Pomisao na tu budućnost mora vas odvratiti od takvih mera.

Uprkos svim njenim teškim greškama (koje su meni, kao što znate, vrlo dobro poznate), oktobarska revolucija je donela ogroman napredak. Ona je pokazala da socijalna revolucija nije nemoguća, kao što se počelo verovati u Zapadnoj Evropi. Uprkos svim njenim nedostacima, ona predstavlja napredak u borbi za jednakost, koji neće biti uništen pokušajima da se oživi prošlost.

Zbog čega dakle gurati revoluciju na put koji je vodi porazu, i to prvenstveno usled grešaka koje ni na koji način nisu svojstvene socijalizmu ili komunizmu, već predstavljaju ostatak starog poretka, neograničenog autoriteta, autoriteta koji sve proždire?

P. Kropotkin

Vrangelovi oficiri, uzmu kao taoci; i da se, u slučaju pokušaja atentata na sovjetske vođe, ti taoci „nemilosrdno unište“.

Zar nema nikog u vašoj okolini ko bi vašim drugovima ukazao na to, ko bi ih mogao uveriti u to da takve mere znače povratak na najcrnja vremena srednjeg veka i religijskih ratova, da one ne priliče ljudima koji su preuzeli na sebe da grade buduće društvo na komunističkim principima? Kome je stalo do budućnosti komunizma, taj se neće upustiti u takve stvari.

Da li je moguće da niko nije objasnio šta je u stvari talac? Talac nije zatvoren da bi time bio kažnjen za neki zločin. On je zatvoren da bi se neprijatelj mogao ucenjivati njegovom smrću. „Ako ubijete jednog našeg, mi ćemo ubiti jednog vašeg.“ Ali zar to nije isto kao kada bismo nekog čoveka svako jutro vodili na gubilište, a onda mu rekli, vraćajući ga nazad: „Čekaj još malo, ne danas...“

Zar vaši drugovi ne shvataju da ovo ima isto značenje kao i *uvođenje mučenja* za taoce i njihove porodice.

Nadam se da mi niko sada neće pričati o tome kako je težak život onih koji su na vlasti. Danas čak i kraljevi shvataju mogućnost svog ubistva kao „poslovni rizik“.

Revolucionari preuzimaju odgovornost da se brane pred sudom koji ugrožava njihov život. Luj Mišel je izabrala ovaj put. Ili se izmiču proganjanjima, kao što su to učinili Malatesta i Volteran de Klejr.

Čak i kraljevi i pape odrekli su se takvog varvarskog sredstva samoodbrane kakvo je uzimanje talaca. Kako mogu najavljiivači novog života i arhitekta novog socijalnog poretka u takvim sredstvima tražiti izlaz u odbrani protiv neprijatelja?

Možda ovo treba posmatrati kao dokaz da već i vi sami svoj komunistički eksperiment smatrate propalim i da vi u stvari ne branite vama tako dragi sistem, nego samo još same sebe? Zar vaši drugovi ne shvataju da vi, komunisti (uprkos pogrešaka koje ste napravili), radite za budućnost? I da zbog toga ni u kom slučaju vaš rad ne smete okaljati postupcima koji su tako bliski primitiv-

Napomena

Kropotkinov susret sa Lenjinom zabeležio je Lenjinov sekretar Vladimir Bonč-Bruevič, koji je i organizovao susret. Prva verzija njegovog sećanja objavljena je u časopisu „Zvezda“ br. 4 (1930), a nešto izmenjena, to jest, prilagođena kasnijim istorijskim potrebama, u njegovim (Kropotkinovim) izabranim delima (*Izabranie sočinenija*, tom III, str. 339–406). Kropotkinova pisma Lenjinu takođe su objavljena u navedenom broju časopisa „Zvezda“.

Zoran Đinđić, 1984. (str. 271)

Razgovor sa Lenjinom

Susret Vladimira Iljiča i Petra Aleksejeviča Kropotkina može se sa priličnom sigurnošću datirati između 8. i 10. maja 1919. Vladimir Iljič je odredio vreme posle radnih sati Sovjeta narodnih komesara, i obavestio me da će u pet biti u mom stanu. Petru Aleksejeviču sam telefonom saopštio dan i sat, i u to vreme sam poslao automobil po njega.

Vladimir Iljič se kod mene pojavio pre Petra Aleksejeviča. Govorili smo o delu revolucionara prošlih vremena; za vreme ove diskusije Vladimir Iljič je izrazio uverenje da će nesumnjivo vrlo brzo doći trenutak kada ćemo videti kompletno izdanje naše emigrantske literature i njenih vodećih autora sa svim potrebnim primedbama, predgovorima, i celokupnim materijalom neophodnim za istraživanja.

„To je neophodno“, rekao je Vladimir Iljič. „Naime, ne samo da moramo studirati istoriju našeg revolucionarnog pokreta, nego moramo omogućiti mladim istraživačima i učenicima da pišu tekstove zasnovane na ovim dokumentima i materijalu, i da što više ljudi upoznamo sa onim što se u Rusiji zbivalo u vreme prošlih generacija. Ništa ne bi bilo gore nego uverenje da istorija naše zemlje počinje danom kada je započela oktobarska revolucija. Takvo stanovište se ipak često susreće. Ta glupost ne zasluđuje da se o njoj raspravlja. Naša industrija je obnovljena, prolazi kriza papira i štamparskog materijala i mi ćemo štampati sto hiljada primeraka knjige kao što je Kropotkinova *Istorija francuske revolucije*, i druga njegova dela; uprkos činjenici što je anarhist, objavićemo njegova sabrana dela, sa svim neophodnim primedbama za čitaoca, da bi mogao jasno razumeti razliku između malograđanskih anarhista i

Nemoguće je izgraditi novi život a da ne učestvuju lokalne snage, organizacije koje bi polazile „odozdo“, od malih seljaka i radnika. Trebalo bi da izgleda da sovjeti služe upravo ovoj funkciji, da stvaraju organizacije iz osnove. Ali Rusija je jedna republika sovjeta još samo po svom imenu. Priliv ljudi i njihov prijem u partiju – ovde se radi najviše o skorojevićima, pošto se ideološki školovani komunisti nalaze više u gradskim centrima – već je razorio uticaj i konstruktivnu energiju sovjeta, te mnogoobećavajuće institucije. U Rusiji sada odlučuju partijski komiteti, a ne sovjeti. A njihova organizacija ima sve one bolesti koje ima svaka birokratska organizacija.

Da bi se izašlo iz sadašnjeg stanja opšteg razaranja, Rusija bi se morala vratiti stvaralačkom geniju lokalnih snaga, koji, kako meni izgleda, može biti faktor u oblikovanju jednog novog života. Što pre se shvati nužnost ovog novog puta, to bolje. Narod će tada biti mnogo spremniji da akceptira istinski socijalne oblike života. Ako se, međutim, sadašnja situacija nastavi, i sama reč socijalizam će postati kletva. Tako se u Francuskoj nakon vladavine jakobinaca dešavalo 40 godina sa pojmom jednakosti.

S drugarskim pozdravima,

P. Kropotkin

Drugo pismo

Dmitrov, dana 21. decembra 1920.

Poštovani Vladimire Iljiču,

U „Izvestiji“ i „Pravdi“ objavljen je proglas koji sadrži odluku sovjetske vlade da se članovi socijal-revolucionarnih grupa Savinkova i Černova, kao i belogardejci nacionalnog i taktičkog centra, i

dana je jedan od ovih nameštenika lično vama uputio pismo, ali do sada nije dobio odgovor.

Smatram svojom dužnošću da vas obavestim da je situacija ovih nameštenika zaista očajna. Većina se gotovo približila smrti od gladi. To se može videti i na njihovim licima. Mnogi se pripremaju da napuste svoj dom, mada ne znaju kuda bi mogli poći.

A u međuvremenu, to želim otvoreno da kažem, oni savesno obavljaju svoj posao, uživali su se u svoju delatnost. Izgubiti takve radnike, ni u kom slučaju ne bi bilo u interesu lokalnog života.

Želim samo da dodam da se čitave grupe drugih radnika u Sovjetskom savezu nalaze u istoj, očajničkoj situaciji.

Zbog toga se smatram prisiljenim da vam saopštim svoje mišljenje o opštoj situaciji. Ako se živi u nekom velikom centru – Moskvi – nemoguće je poznavati stvarne odnose u zemlji. Ako se želi znati kako uistinu izgleda ono što ljudi neprekidno iskušavaju, mora se živeti u provincijama, u bliskom kontaktu sa svakodnevnim životom, sa njegovom bedom i nesrećom, sa glađu – odraslih i dece – sa tim da se nebrojeno puta mora ići u razne urede da bi se dobila dozvola za nabavku jedne jevtine petrolejke, itd.

Postoji samo jedan put izlaska iz ovih patnji. Nužno je ubrzati prelaz ka normalnim uslovima života. Ovako nećemo više dugo izdržati i krećemo se prema krvavoj katastrofi. Lokomotive saveznika, izvoz ruskog žita, konoplje, lana, kože i drugih stvari, koje su nama toliko potrebne, neće pomoći stanovništvu. Jedno se ne može osporiti. Čak iako je diktatura partije bila primereno sredstvo za rušenje kapitalističkog sistema (u šta ja veoma sumnjam), *ona nije ništa manje štetna za oblikovanje jednog novog socijalističkog društva*. Ono što nam je bezuslovno potrebno jesu lokalne organizacije, lokalne snage; ali njih nema, nigde. Umesto toga, gde god da se okrenemo, srećemo ljude koji nikada nisu ništa razumeli od stvarnog života, i koji čine najteže greške, plaćene hiljadama života i pustošenjem čitavih oblasti.

Setite se samo opskrbe drvima za ogrev ili prošlogodišnje prolećne setve.

istinskog komunističkog pogleda na svet revolucionarnog marksizma.“

Vladimir Iljič je iz moje biblioteke uzeo jednu Kropotkinovu knjigu, i drugu, Bakunjinovu, koju imam još od 1905, i brzo ju je prelistavao, stranicu po stranicu. U tom trenutku sam saznao da je stigao Kropotkin. Lagano se penjao uz naše prilično strme stepenice. Pozdravili smo se i pošli u moju radnu sobu. Vladimir Iljič je brzo prošao hodnik i toplo se smejući poželeo dobrodošlicu Petru Aleksejeviču. Petar Aleksejevič je pocrvneo i odmah rekao: „Srećan sam da vas vidim, Vladimire Iljiču! Mi se ne slažemo u nizu pitanja, u pitanju sredstava za akciju, pitanju organizacije. Ali naši ciljevi su isti, i ono što vi i vaši prijatelji radite u ime komunizma, mome starom srcu je veoma blisko i drago.“

Vladimir Iljič ga je uzeo pod ruku i odveo veoma pažljivo i ljubazno u moju radnu sobu, gde je Kropotkin zauzeo mesto u fotelji, a Lenjin seo njemu nasuprot, naslonivši se na pisaći sto.

„Pošto su naši ciljevi isti, mnogo šta nas u našoj borbi povezuje“, kazao je Vladimir Iljič. „Naravno, moguće je približavati se istom cilju različitim putevima, ali verujem da naši putevi u mnogo čemu moraju da se poklapaju.“

„Da, sigurno“, prekinuo ga je Petar Aleksejevič, „ali vi progonite zadruge, a ja sam za njih.“

„I mi smo za njih“, povikao je živo Vladimir Iljič, „ali mi smo protiv one vrste zadruga iza kojih se skrivaju kulaci, zemljoposednici, trgovci i privatni kapital uopšte. Mi naprosto želimo tim lažnim zadrugama da strgnemo masku i da širokim masama stanovništva damo mogućnost da pristupe istinskoj zadrugi.“

„To ne želim da poreknem“, odgovorio je Kropotkin, „i naravno, takve zadruge se, gde god se pojave, moraju oštro suzbijati, na taj način što će se otkriti njihova neistina i prevara. Nama nisu potrebne maske; svaku laž moramo bezobzirno razobličiti, svuda. Ali, ja vidim u Dimitrovu da se progone zadruge koje nemaju ničeg zajedničkog sa onima koje ste Vi upravo pomenuli; a one se progone zato što su se lokalni autoriteti, verovatno upravo jučerašnji revo-

lucionari, birokratizovali, kao i svi drugi autoriteti, što su postali činovnici koji svojim podanicima zatežu uzde; oni veruju da im je sav narod podređen.“

„Mi se borimo protiv birokrata svuda i uvek“, rekao je Vladimir Iljič. „Mi se borimo protiv birokrata i birokratije, i mi ih moramo iskoreniti, ukoliko još postoje u našem sistemu; konačno, Petre Aleksejeviču, Vi razumete da je veoma teško menjati ljude, da je, kako je Marks rekao, ljudska lobanja najužasnije i najneosvojivije utvrđenje! Mi preduzimamo sve moguće mere da bismo pobedili u ovoj borbi; i, naravno, sam život nas prisiljava da mnogo učimo. Nedostatak kulture, obrazovanja, naša zaostalost, prirodno su svuda vidljivi, i niko ne može nama, kao partiji, kao vladajućoj moći, da prigovori za greške učinjene u ovoj mašineriji moći; još manje za ono što se događa u dubini zemlje, daleko od centara.“

„Sve to o čemu vi govorite ipak ne olakšava situaciju onima koji su izloženi uticaju ovog neprosvećenog autoriteta“, suprotstavio se Petar Aleksejevič Kropotkin, „autoriteta koji se već pokazuje kao razorni otrov za sve koji su ga prisvojili.“

„Ali drugi put ne postoji“, dodao je Vladimir Iljič. „U belim rukavicama se ne može izvesti revolucija. Vi vrlo dobro znate da smo napravili veliki broj grešaka i da ćemo ih još praviti, da postoji mnogo neravnomernosti, i da su mnogi ljudi nepotrebno patili. Ali ono što se može korigovati, to ćemo korigovati; priznaćemo naše zablude; one se često moraju pripisati najobičnijoj gluposti. Međutim, nemoguće je u vreme jedne revolucije ne činiti nikakve greške. Ne činiti greške značilo bi potpuno se okrenuti od života i ništa ne raditi. Mi smo, međutim, odlučili da radimo i da grešimo. Želimo da delujemo, i delovaćemo uprkos svim greškama, i našu socijalističku revoluciju ćemo dovesti do konačnog i neizbežnog pobedonosnog kraja. A vi nam pri tome možete pomoći ako nas obaveštavate o nepravilnostima koje ste uočili. Možete biti sigurni da će svaki od nas te informacije primiti sa najvećom brižljivošću.“

„Izvanredno“, rekao je Kropotkin. „Ni ja ni bilo ko drugi neće se protiviti da vama i svim vašim drugovima pomogne, koliko je

Dva pisma Lenjinu

Prvo pismo

Dmitrov, dana 4. marta 1920.

Poštovani Vladimire Iljiču,

Više radnika zaposlenih u telegrafskom odelu pošte došlo je meni sa molbom da vas obavestim o zbilja očajnoj situaciji u kojoj se nalaze. Pošto se ovaj problem ni u kom slučaju ne tiče samo komesarijata za poštu i telegraf, nego dotiče opšte uslove dnevnog života u Rusiji, odmah sam prihvatio njihovu molbu.

Vi naravno znate da je u okrugu Dmitrov *apsolutno nemoguće* živeti od plate koju ovi nameštenici dobijaju. Ovom platom nije moguće kupiti ni vrećicu krompira; ja to znam iz ličnog iskustva. Kao protivvrednost traži se sapun i so, čega nema. Otkako je porasla cena brašna, postalo je nemoguće – čak i kada se uspe pronaći neko ko je spreman da brašno proda – platiti 8, odnosno 5 funti žita. Ukratko, nameštenici ne dobijaju nikakva sredstva i zaista su osuđeni na glad.

Uz to povećanje cena dolazi još i to da mršave zalihe, koje od moskovske centrale za potporu pošte i telegrafa dobijaju nameštenici pošte i telegrafa (u skladu sa odlukom od 15. avgusta 1918. godine: 8 funti žita za nameštenika i 5 funti za člana porodice koji nije radno sposoban), *već dva meseca nisu isporučivane*. Lokalne centrale za potporu ne mogu da dele svoje zalihe, a apel nameštenika (125 ljudi u okrugu Dmitrov) Moskvi ostaje bez odgovora. Pre mesec

rado štampali, i to u količini koja bi bila dovoljna da se snabdeju sve biblioteke, čitaonice na selima i knjižare.“

„Ali gde bi se ona mogla štampati? Ja ne pristajem da to bude u bilo kom državnom izdanju...“

„Ne, ne“, prekinuo je Vladimir Iljič Petra Aleksejeviča, lukavo se smešeći. „Naravno, ne kod državnog izdavača, nego u nekoj izdavačkoj zadruzi...“

Petar Aleksejevič je odobravajući klimnuo glavom. „Onda dobro“, rekao je vidno obradovan tim predlogom, „ako knjigu smatrate interesantnom i korisnom, pristajem da se objavi u nekom jevtinom izdanju. Možda će se naći neka izdavačka zadruga koja bi to preuzela...“

„Naći ćemo neku, naći ćemo neku“ – uveravao je Vladimir Iljič. „Ubeđen sam u to.“

Time se počeo iscrpljivati razgovor između Petra Aleksejeviča i Vladimira Iljiča. Vladimir Iljič je pogledao na svoj sat, podigao se i rekao da se mora pripremiti za sednicu saveta narodnih komesara. Poželeo je Petru Aleksejeviču sve najbolje i dodao da će ga zaista radovati da od njega dobije neko pismo ili preporuku, kojima će uvek pokloniti najozbiljniju pažnju. Petar Aleksejevič nas je pozdravio i pošao prema vratima na kojima smo Vladimir Iljič i ja stajali i gledali ga kako odlazi. Ušao je u isti automobil i odvezao se natrag u svoj stan.

to moguće, ali naša pomoć će se primarno sastojati u tome da vas obaveštavamo o svim nepravilnostima koje se svuda događaju, i pod čijim dejstvom ljudi na brojnim mestima stenju...“

„Ne stenjanje, nego krici kontrarevolucionara, prema kojima nismo imali milosti, i nećemo je imati...“

„Ali vi kažete da je nemoguće da se sve odvija bez autoriteta“, počeo je Petar Aleksejevič ponovo da teoretiše, „a ja kažem, moguće je. Gde god bacite pogled, postoji osnova za ukidanje autoriteta. Upravo sam dobio vest da su lučki radnici u Engleskoj u jednoj luci organizovali izvanrednu, potpuno slobodnu zadrugu, koju neprekidno posećuju radnici svih drugih industrijskih grana. Zadrugarski pokret je enorman i njegov značaj je veliki...“

Posmatrao sam Vladimira Iljiča. Njegove oči su podsmešljivo svetlucale, i činilo se da je, pažljivo slušajući Petra Aleksejeviča, preneražen time da neko može govoriti o zadrugama, i stalno o zadrugama, premda pred sobom ima takav neviđen polet i sveobuhvatni pokret oktobarske revolucije. A Petar Aleksejevič je nastavljao, neprekidno govoreći o tome kako je na još jednom mestu u Engleskoj na isti način organizovana jedna zadruga, i kako je na nekom trećem mestu, u Španiji, konstituisana opet jedna mala federacija, koja je preuzela elan sindikalističkog pokreta u Francuskoj... „Zapravo je štetno“, nije mogao da se uzdrži Vladimir Iljič, „ne posvećivati nikakvu pažnju političkoj strani života, i očigledno demoralisati radničku klasu, odvlačiti je od neposredne borbe...“

„Ali sindikalistički pokret ujedinjuje milione; već sama ta činjenica ukazuje na njegov značaj“, rekao je uzbuđeno Petar Aleksejevič. „Zajedno sa zadrugarskim pokretom to predstavlja veliki korak napred...“

„Sve je to lepo i dobro“, prekinuo ga je Vladimir Iljič. „Naravno da je zadrugarski pokret važan, kao što je sindikalistički pokret štetan. Kako se to može osporiti? To je sasvim očigledno, kada on jednom postane stvarni zadrugarski pokret, povezan sa masama stanovništva. Ali, da li je to stvarni problem? Je li moguće ovim putem dospeti do nečeg stvarno novog? Zar stvarno verujete da će se

kapitalistički svet prikloniti zadrugarskom pokretu? On pokušava na svaki način i svim sredstvima da pokret uzme u svoje ruke. A ova mala zadruga, grupica engleskih radnika bez moći, biće smrvljena i nemilosrdno pretvorena u slugu kapitala; ovaj novonastali razvoj u zadrugarskom pokretu, koji vi toliko pozdravljate, biće preko hiljadu niti u direktnoj i apsolutnoj zavisnosti, niti koje ga okružuju kao paukova mreža. Sve je to glupo! Oprostićete mi, ali to je najobičnija smutnja! Nama je potrebna direktna akcija masa, revolucionarna akcija, ona aktivnost koja kapitalistički svet hvata za gušu i ruši. Sada, međutim, nema ove aktivnosti, a da ne spominjemo federalizam, ili komunizam, ili socijalnu revoluciju. Sve je to detinjarija, beskorisno brbljanje, nema u sebi ni delić realnosti, nema snage, nema značaja, i nema gotovo ničeg što bi ga približilo našim socijalističkim ciljevima. Direktna i otvorena borba, borba do poslednje kapi krvi – to je nama potrebno. Svuda se mora objaviti građanski rat, podržan od svih revolucionarnih i opozicionih snaga, onoliko koliko su spremne da u tom ratu učestvuju. Mnogo krvi će biti proliveno i mnogo užasa će biti u jednom takvom ratu. Ubeđen sam da će u Zapadnoj Evropi ovaj užas biti još veći nego u našoj zemlji, zbog oštrijih klasnih borbi i većeg raspona suprotstavljenih snaga, koje će se sukobiti u ovom možda poslednjem boju sa imperijalističkim svetom.“

Vladimir Iljič se, pošto je sve ovo rekao jasno i razumljivo, sa velikom živošću podigao sa svoje stolice. Petar Aleksejevič je seдео zavaljen u svojoj naslonjači i slušao vatreni govor Vladimira Iljiča, sa pažnjom koja je prelazila u odsutnost. Posle toga više nije govorio o zadrugama.

„Vi, naravno, imate pravo“, rekao je on. „Bez borbe ni u jednoj zemlji ne može ništa da se postigne, bez očajničke borbe...“

„Ali samo masovne“, povikao je Vladimir Iljič. „Nama ne treba borba i nasilni akti pojedinaca. Krajnje je vreme da anarhisti ovo shvate i da prestanu da svoju energiju rasipaju na beskorisne stvari. Samo u masama, samo kroz mase i sa masama, prelazeći sa podzemne aktivnosti na masovni crveni teror, kada je to neophodno,

na građanski rat, na jedan rat koji bi se vodio na svim frontovima, na rat sviju protiv svih – samo ova vrsta borbe može da bude okrunjena uspehom. Svi drugi putevi – uključujući one kojima idu anarhisti – predati su istoriji, arhivima, i ne koriste nikome, nikome nisu prikladni; nikoga neće privući, a demorališu samo one koji puštaju da budu zavedeni na stari, neupotrebljivi put...“

Vladimir Iljič je iznenada prekinuo izlaganje, nasmejao se ljubazno i rekao: „Oprostite mi. Izgleda da sam se zaboravio i da vas zamaram. Ali tako je to s nama boljševicima. To je naš problem, naš *cognac*, i tako nam je blizak da ne možemo mirno o njemu govoriti.“

„Ne, ne“, kazao je Kropotkin. „Veoma se radujem da sam čuo to što ste mi rekli. Ako vi i vaši drugovi mislite na ovaj način, ako niste zatrovani vlašću i ako ste sigurni od porobljavanja državnim autoritetom, onda ćete mnogo toga sprovesti u delo. Onda je revolucija u sigurnim rukama.“

„Pokušaćemo“, odgovorio je Lenjin dobroćudno, „i videćemo“, upotrebivši svoju omiljenu rečenicu, „da li se iko od nas neće uobraziti i imati previsoko mišljenje o sebi. To je užasna bolest, ali za nju imamo izvanredan lek: te drugove ćemo slati nazad na rad, u mase.“

„To je vrlo dobro“, rekao je Petar Aleksejevič. „Trebalo bi to mnogo češće da čine. To je za sve smisljeno. Ne sme se nikada izgubiti kontakt sa radnim masama, i mora se znati da se samo sa masama može ostvariti ono što je postavljeno u našim najnaprednijim programima. Ali socijaldemokrati i neinformisani ljudi u svim zemljama veruju da u vašoj partiji ima mnogo onih koji nisu radnici, i da ovaj deo korumpira radnike. Ono što je neophodno, jeste upravo suprotno tome: radnički deo treba da prevladava, a oni koji sami ne pripadaju radničkoj klasi treba da pomažu samo ukazujući kako da se organizuje jedno područje znanja; oni bi bili samo pomoćni element u nekoj socijalističkoj organizaciji.“

„Nama su potrebne socijalističke mase“, rekao je Vladimir Iljič, „i bilo bi veoma poželjno kada bi, na primer, vašu knjigu *Istorija francuske revolucije* odmah štampali u veoma visokom tiražu. Konačno, ona je svakom korisna. Tu izvanrednu knjigu bismo veoma